

to acquire knowledge or strive to »assume the subject position of knowledge.« »Freedom from sin« is intricately linked to sentimentality; however, according to Spivak, engaging in intellectual labor that acquires detailed understanding of others while simultaneously disregarding one's own privilege grants individuals the authority to engage in discourse. We have a duty to recognize our role as observers and contributors, and to move beyond mere passive emotions instead of disengaging from ongoing participation. In the contemporary era characterized by an abundance of information, the internet serves as a platform where individuals' emotions, be it sympathy or anger, are greatly magnified. Information available on the internet facilitates the formation of social groups by connecting individuals who share similar emotions and attributes, thereby assigning a distinct »tag« to these groups. Once individuals are assigned labels, their perception becomes limited, preventing them from perceiving the true nature of things. This is a matter that requires our caution.

YIN Yuxuan

HISTORISCHES JAHRBUCH DER STADT GRAZ, UMWELT – GESCHICHTE – GRAZ (HERAUSGEGEBEN VON FRIEDRICH BOUVIER, WOLFRAM DORNIK, OTTO HOCHREITER, NIKOLAUS REISINGER, KARIN M. SCHMIDLECHNER) BAND 52, IM AUFTRAG DER STADTMUSEUM GRAZ GMBH, GRAZ 2023., 240 STR.

Posljedice klimatskih kriza, koje danas postaju sve vidljivije, u samo središte stavljaju temu koja je u suvremenom društvu, ali i u povijesnim znanostima, dugo bila zanemarivana, a riječ je o povijesti međudjelovanja okoliša i ljudskih naselja. Upravo je to u fokusu najnovijeg *Povijesnog godišnjaka Graza*, kojega je prošle godine objavio tamošnji Gradski muzej. Riječ je o 52. svesku kojeg su pod tematskim naslovom »Okoliš – Povijest – Graz« uredili Friedrich Bouvier, Wolfram Dornik, Otto Hochreiter, Nikolaus Reisinger i Karin M. Schmidlechner.

Istraživanja koja propituju interakcije između ljudi i okoliša, poglavito u urbanim kontekstima, posljednjih su godina dobila na zamahu u radovima brojnih znanstvenika koji su rabili razne i kreativne inter- i transdisciplinarnе pristupe. Stoga su si urednici zbornika dali u ambiciozni zadatak da se na stranicama Godišnjaka posebno raspravlja o sljedećim pitanjima: Kako su se mijenjali odnosi između okoliša i ljudi tijekom povijesnog razvoja? Kako geografski i klimatski uvjeti općenito utječu na urbani suživot? Kako se razvijala kvaliteta vode i vodena staništa u urbanom prostoru Graza? Kako su se građani Graza nosili sa svojim »emisijama« (smeće, otpadne vode, ispušni zrak) u tradicionalno skućenom urbanom prostoru? Kakve učinke sve veće iskorištavanje površina ima na svakodnevni život ljudi, ali i na kvalitetu tla ili na podzemne vode? Koje su mjere poduzete za oblikovanje mikroklimе (dvorišta, parkovi i zelene površine, vanjski vrtovi, ukrasne fontane itd.)? Kako je civilno društvo reagiralo na nužne ekološke promjene u urbanim područjima?

Ovim pitanjima autori zbornika pretpostavljaju prethodno pojašnjenje što se zapravo podrazumijeva pod »poviješću okoliša«. Polaze od pretpostavke kako odgovor na ovo pitanje nije jednostavan i jednodimenzionalan. Za ovaj zbornik, pri sastavljanju i odabiru priloga, nastojali su shvatiti »okoliš« kao sveukupnost vanjskih utjecaja na živote ljudi koji su u interakciji s onim čimbenicima koji su nastali i jesu stvoreni isključivo kao rezultat ljudskog djelovanja (»kultura«). Naglašavaju kako taj pristup nema namjeru eksplicitno slijediti razdvajanje prirode i kulture pod utjecajem eurocentrizma, već naglašavaju da ljudske radnje, a time i njihova kulturna proizvodnja, snažno ovise o prirodnim prostornim uvjetima (klima, krajolik, nalazišta sirovina, flora i fauna).

Budući da se, sukladno ovoj definiciji, povijest okoliša ne promatra kao isključivo područje historiografije, ovaj svezak sadrži priloge iz povijesti, ali i one iz geografije, biologije, tehničkih i pravnih znanosti. Treba svakako istaknuti kako povijesna zaokupljenost čimbenicima okoliša na grad također ima dugu tradiciju u Grazu. Još 1990. Muzej grada Graza temi vode posvetio je izložbu i zbornik koji je objedinio poglede na rijeke, zalihe (pitke) vode, ali i otpadnih voda. Istraživački rad o

zbrinjavanju emisija u Grazu također je proveden na Sveučilištu u Grazu. Ovoj svestranoj publicističkoj aktivnosti prvenstveno je pridonijela izrazito loša kvaliteta zraka u gradu u drugoj polovici 20. stoljeća te pokušaji civilnog društva, uprave, a posebice sveučilišta da riješe taj problem. Ovi izazovi samo su jedan od razloga zašto se gradska politika Graza pod Erichom Edeggerom rano počela baviti pitanjem biciklističkog prometa. Edegger je još kao gradski vijećnik 1980-ih godina, kao svojevrsni »pionir gradskog biciklizma«, *pogurao* u Gradskom vijeću širenje biciklističkih staza i javnog prijevoza – osobito tramvajskog - zbog prometnih i ekoloških razloga. Svi oni kojima je Graz poznata turistička destinacija, svakako su barem jednom prošetali mostom koji je izgrađen 1992. godine, a dostupan je samo pješacima i biciklistima. Upravo je taj »Mursteg« 2003. godine, na inicijativu biciklističkog lobija ARGUS Steiermark, preimenovan u »Erich-Edegger-Steg«, u čast tada već pokojnog gradskog vijećnika.

Godišnjak »Umwelt – Geschichte – Graz« sadrži ukupno osam tematskih članaka, kao i dva rada koja se odnose na aktualna istraživanja gradske povijesti. Autor kraćeg uvoda je Günter Riegler, gradski vijećnik za gospodarstvo, znanost i kulturu.

Prvi prilog u ovome Godišnjaku jest onaj Nikolausa Reisingera, »Aspekti problema okoliša u kasnosrednjovjekovnim i ranonovovjekovnim gradovima s posebnim osvrtom na situaciju u Grazu«. Reisinger daje sažet i pregledan osvrt na razne teme iz područja povijesti okoliša u europskom kontekstu. Autor analizira koji su to fenomeni ekološki štetnih čimbenika prisutni u kasnosrednjovjekovnim i ranonovovjekovnim gradovima te koje su opcije dostupne iz suvremene perspektive za kontrolu, ograničavanje i, ako je potrebno, uklanjanje specifičnog onečišćenja okoliša.

Levente Horváth odlično se u svome radu - »Prljave ulice, smrad i zagađena voda? Razmatranja o odlaganju otpada i okolišnim uvjetima u visokom i kasnosrednjovjekovnom urbanom području Graza (s osvrtom na rani novi vijek)« - iz arheološke perspektive nadovezuje na prethodni članak N. Reisingera. Horváth se na temelju nalaza arheoloških iskopavanja prvenstveno bavi pitanjima vodoopskrbe, otpadnih voda i odlaganja otpada u Grazu. Njegova glavna teza je da postoje jaki dokazi prema kojima je potrebno napustiti dosadašnji stereotip o »smrdljivoj« svakodnevici u srednjovjekovnom Grazu. Objašnjava da sve više novih izvora ukazuje na nastojanja da se u to doba higijenska situacija u gradu sanira i regulira.

Bernhard Reismann kronološki se nastavlja na prethodna razmatranja te u svome članku »Odvodnja otpadnih voda u Grazu od 18. stoljeća do 1912.« uglavnom analizira gradske rasprave koje su u konačnici dovele do uvođenja aluvijalnog kanalizacijskog sustava. U radu posebno povezuje tehnički diskurs 18. i 19. stoljeća te razmatra tadašnja stajališta glede različitih mogućih rješenja vezana za kanalizacijski sustav u gradu. Zaključuje kako je dotadašnji solidno funkcionirajući »bačva sistem« dobio sasvim novu dimenziju međunarodnim trijumfom vodenog klozeta (WC-a), koji je radio sa znatno većom količinom naplavne vode i time učinio neupotrebljivim druga rješenja vezana uz higijenizaciju.

Elke Hammer-Luza analizirala je u radu - »Strogo vođenje čistoće. Strah od kolere u Grazu i njezine posljedice za gradsku higijenu« - na koje su se sve načine gradske vlasti posvetile saniranju konkretnih posljedica eventualne ponovne pojave epidemije kolere tridesetih godina 19. stoljeća te kako su ti potezi utjecali na cjelokupnu urbanu infrastrukturu Graza. Iako Graz epidemija nije snažno pogodila, u gradu je bilo malo svijesti o potrebi promjene tada još uvijek nesigurne opskrbe svježom pitkom vodom, ali i ništa manje katastrofalnog zbrinjavanja otpada i otpadnih voda. Zaključuje kako je to bilo u potpunoj suprotnosti s Bečom, gdje je kolera u konačnici bila okidač za jedno od najvećih urbanističkih preuređenja.

Werner Sprung objašnjava složeni problem odvodnje otpadnih voda u Grazu. U svom prilogu, »Sustav odvodnje otpadnih voda grada Graza. Uvid u rad triju generacija tehnologija otpadnih voda u Grazu«, opisuje implementaciju i promjene aluvijalnog kanalizacijskog sustava od 1920-ih godina do početka 21. stoljeća iz perspektive jednog inženjera. Ukazujući na brojne detalje, Sprung povezuje povijesni razvoj i sadašnje stanje tog fenomena.

U članku Katharine Scharf pod naslovom »'Životinjama!' Zaštita životinja i ptica u 19. stoljeću iz ženske i rodne povijesne perspektive«, objašnjava se nastanak i razvoj pokreta za zaštitu životinja, koji je snažno ukorijenjen u Grazu, kao i rodno specifični aspekti navedene teme. Tekst sažima prve rezultate autoričinog duljeg istraživačkog projekta. Posebnu pozornost autorica posvećuje Sophie von Khuenberg,

koja je imala središnju ulogu u Austrijskom društvu prijatelja ptica, koje je svojim aktivnostima sezalo i izvan granica grada.

Iz područja geografije, Reinhold Lazar i Manuel Borovsky objavili su u radu »Pregled urbane klime i kvalitete zraka u Grazu« statistički pregled klimatskih promjena u Grazu od 1980-ih do 2020-ih. Pritom na dojmljiv način demonstriraju posljedice globalnih klimatskih promjena na mikroklimu glavnoga grada Štajerske.

Na prethodni članak izvrsno se nadopunjuje onaj Wolfganga Windischa: »Grad zaštite prirode - Graz. Pravni okvir, zaštićena područja, životinjske i biljne vrste«. Rad W. Windischa, koji je od 1970-ih posvećen zakonskom reguliranju očuvanja prirode te flore i faune, predstavlja empirijsko zrcalo ovih statističkih podataka, pokazujući da je prijetnja mnogim biljkama i životinjama također povezana s opisom klimatskih promjena u radu Lazara i Borovskog.

Na kraju zbornika nalaze se prilozi koji ne pripadaju ovom tematskom bloku već obuhvaćaju recentne rezultate historiografskih istraživanja povijesti Graza. Tako Martin Hammer na temelju dokumenata iz Gradskog arhiva Graza i Štajerskog državnog arhiva piše o integraciji »etničkih Nijemaca« u Grazu. Naime, nakon Drugoga svjetskog rata suočavanje s prognanicima iz jugoistočne Europe predstavljalo je veliki društveni izazov za grad i gradske vlasti štajerske metropole. Osim toga, činjenica da su Graz i njegovo gospodarstvo tada još bili u razdoblju ratne tranzicije, predstavljalo je dodatni izazov za integraciju navedenih pridošlica u grad.

Na kraju, Hansjörg Weidenhoffer nudi uvid u dokumente iz neobarokne »Ville Hartenau« u Grazu – Geidorf, koji su nedavno predani na pohranu Gradskom arhivu. Weidenhoffer objašnjava značaj ove zgrade u četvrti vila Geidorf i pruža obiteljsko-biografski i umjetnički povijesni kontekst njena nastanka.

Na kraju rada nalaze se osnovni podaci o autorima radova. Digitalno izdanje ovoga Godišnjaka omogućilo je, pak, Sveučilište u Grazu. Zbornik je opremljen brojnim fotografijama u boji, kartama i grafikonima te pruža uistinu lijep vizualni dojam. Ovakva suvremena studija o (pre)važnom fenomenu međuodnosa okoliša, gradskih naselja i njegovih stanovnika u uvjetima dramatičnih klimatskih promjena kroz koje danas prolazimo, zasigurno može poslužiti kao poticaj i za slične studije u Hrvatskoj.

Ivica ŠUTE

RICHARD CHARLES HOFFMANN, THE CATCH: AN ENVIRONMENTAL HISTORY OF MEDIEVAL EUROPEAN FISHERIES, CAMBRIDGE; NEW YORK: CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, 2023., 584. STR.

Autor poznate knjige *An environmental history of medieval Europe* prof. emerit. Richard C. Hoffmann i u novoj knjizi pokušava čitatelje zainteresirati i predstaviti im djeliće okolišne povijesti srednjovjekovne Europe. Riječ je o knjizi *The catch: an environmental history of medieval European fisheries* koja se bavi, da se izrazimo najkraće moguće, razvojem odnosa čovjeka i ribe. Trideset godina istraživanja »davno uginulih i mrtvih riba te čovjekovog hranjenja ribama« autor čitatelju donosi unutar mekih i tvrdih korica te u obliku e-knjige na 584 stranica koje su podijeljene na devet poglavlja sa više podpoglavlja. Poglavlja su obogaćena sa 58 različitih slikovnih i tabličnih te sedam kartografskih prikaza uz koje je autorovu priču o odnosu ljudi i riba svakako lakše pratiti. Za sve kojima će knjiga poslužiti kao literatura za daljnje istraživanje na kraju knjige mogu pronaći korištene izvore i literaturu na 121 stranici te kazalo ključnih riječi i imena na 15 stranica. A uz sve to, svakako treba istaknuti dodatke koji se nalaze online (<https://www.cambridge.org/TheCatch>) te u knjizi po završetku posljednjeg poglavlja.

Autor od samog početka knjige u poglavljima *Preface and Acknowledgements* (xix-xxv) te *Introduction. Considering Fisheries: Medieval Europe and Its Legacies* (1-30) čitatelja želi osvijestiti kako je istraživački podvig, čiji je knjiga plod, morao biti multidisciplinarnan. Kako bi se više saznalo o povijesnim interakcijama dviju zajednica – ljudske i vodene, bilo je potrebno u obzir uzeti saznanja eko-historije, arheozoologije, genetike, ekonomije, oceanografije, te mnogih drugih njima srodnih znanosti.

Ekonomska i ekohistorija
Economic- and Ecohistory

Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša

Journal for Economic History and Environmental History

Tema broja / Topic

**Povezanost Malog ledenog doba i
nedostatka hrane početkom 19. stoljeća**
*The connection of The Little Ice Age and food shortage
at the beginning of the 19th century*

Volumen XIX. / Broj 19
Zagreb – Samobor 2023.
ISSN 1845-5867
UDK 33 + 9 + 504.3

Nakladnici / Publishers:

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju
Society for Croatian Economic History and Environmental History
Ivana Lučića 3, HR – 10000 Zagreb
sites.google.com/site/ekoekohist/

Izdavačka kuća Meridijani
p.p. 132, 10430 Samobor
tel.: 01/33-62-367, faks: 01/33-60-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Sunakladnik / Co-publisher: Ekohistorijski laboratorij Centra za komparativnohistorijske i interkulturalne studije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb, Hrvatska www.ffzg.unizg.hr; <http://ckhis.ffzg.unizg.hr/>

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:

Hrvoje Petrić

Uredništvo / Editorial Staff:

Dragutin Feletar, Željko Holjevac, Mira Kolar-Dimitrijević, Dubravka Mlinarić, Nenad Moačanin, Hrvoje Petrić, Drago Roksandić, Mirela Slukan Altić, Ivica Šute, Žiga Zwitter

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board:

Drago Roksandić – president/predsjednik (Zagreb), Daniel Barić (Sorbonne-Paris, Francuska), Marija Benić Penava (Dubrovnik), Slaven Bertoša (Pula), Zrinka Blažević (Zagreb), Tatjana Buklijaš (Auckland, New Zealand), Ljiljana Dobrovšak (Zagreb), Goran Đurđević (Beijing/Peking, NR Kina), Josip Faričić (Zadar), Borna Fürst Bjeliš (Zagreb), Boris Golec (Ljubljana, Slovenija), Hrvoje Gračanin (Zagreb), Paul Hirt (Tempe, SAD), Andrej Hozjan (Maribor, Slovenija), Egidio Ivetic (Padova, Italija), Silvije Jerčinović (Križevci), Isao Koshimura (Tokio, Japan), Marino Manin (Zagreb), Christof Mauch (München, Njemačka), Kristina Milković (Zagreb), Ivan Mirnik (Zagreb), Mirjana Morosini Dominick (Washington D.C., SAD), Géza Pálffy (Budimpešta, Mađarska), Daniel Patafta (Zagreb), Hrvoje Petrić (Zagreb), Lajos Rácz (Szeged, Mađarska), Gordana Ravančić (Zagreb), Marko Šarić (Zagreb), Mladen Tomorad (Zagreb), Jaroslav Vencalek (Ostrava, Češka), Milan Vrbanus (Slavonski Brod, Zagreb), Frank Zelko (Honolulu, SAD), Zlata Živaković Kerže (Osijek), Matija Zorn (Ljubljana), Ivana Žebec Šilj (Zagreb)

UDK oznake članaka / Article's UDC markups:

Ivica Zvonar

Prijelom / Layout:

Saša Bogadi

Za nakladnike / Journal directors:

Petra Somek, Hrvoje Petrić, Domagoj Tončinić

ISSN 1849-0190 (Online) ISSN 1845-5867 (Tisak)

Tisak / Print by:

Bogadigrafika, Koprivnica 2024.

Adresa uredništva / Mailing addresses:

Hrvoje Petrić (editor/urednik)
Odsjek za povijest, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
e-mail: hrvoje.petric@ffzg.hr
ili Vinka Vošickog 5, HR-48000 Koprivnica

Tiskano uz djelomičnu potporu Grada Koprivnice

Print partially supported by the City of Koprivnica

Na naslovnici / Cover:

Posljednja poplava u Kosinjskoj dolini 2018. godine / *The latest flood in Kosinj Valley in 2018.*

Ekonomsku i ekohistoriju referiraju:

CAB Abstracts

HISTORICAL ABSTRACTS, ABC CLIO Library, Santa Barbara, California, USA

AMERICA: HISTORY AND LIFE, Washington, USA

JOURNAL OF ECONOMIC LITERATURE (JEL), Pittsburgh, USA

CENTRAL AND EASTERN ONLINE LIBRARY, Frankfurt am Main, Deutschland

ECONLIT – AMERICAN ECONOMIC ASSOCIATION, Nashville, USA

Popis suradnika u časopisu »Ekonomika i ekohistorija«, broj 19 (2023.)

List of contributors in the magazine »Economic- and ecohistory«, number 19 (2023)

Lajos RÁCZ, Szeged University, Mađarska

Dorin-Ioan RUS, Universitätsarchiv Graz, Austrija

Ema PAŠIĆ, Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Dina PAŠIĆ, Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Hrvoje PETRIĆ, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ivica ŠUTE, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Gašper OITZL, National Museum of Slovenia, Ljubljana, Slovenija

Ivan BRLIĆ, Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Regional centre Gospić

Ivan ŠULC, University of Zagreb, Faculty of Science, Department of Geography

Bruno ŠAGI, diplomski student, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Adrian FILČIĆ, diplomski student, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Igor KRNJETA, doktorski student, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Marijana DLAČIĆ, doktorska studentica, Sveučilište u Zadru

WANG Wenxin, Beijing Foreign Studies University, NR Kina

LIANG Conyong, Beijing Foreign Studies University, NR Kina

YIN Yuxuan, Beijing Foreign Studies University, NR Kina

Mihael OJSTERSEK, Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana, Slovenija